

Ірина Забожан

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Історико-педагогічний аналіз розвитку дошкільної освіти показує, що на початку ХХ століття було започатковано рух оновлення педагогіки як частини руху, спрямованого на оновлення і гуманізацію життя сучасної цивілізації і культури в цілому (Д. Дьюї, М. Монтесорі, С. Френе, П. Петерсен, Р. Штайнер). Ідеї висловлені педагогами-реформаторами набули розвитку та не втратили актуальності в ХХІ столітті.

В Україні, як і в усьому світі, відкритті заклади дошкільної освіти, які функціонують на засадах концепцій творців гуманістичних педагогічних систем (дитячі заклади М. Монтесорі, Вальдорфські дитячі заклади). Започатковані на класичних традиціях виховання дітей особливостями психофізичного розвитку, ці заклади, завдячуючи високій результативності, набули популярності у навчанні здорових дітей. Невипадково, майже столітній досвід роботи таких закладів на сьогодні називають інноваційним.

На наш погляд, на етапі реформування вітчизняної дошкільної освіти, коли виникає потреба вирішення суперечливих освітніх проблем навчання і розвитку дітей в інклюзивних групах, доцільно звернутися до принципів організації, змісту та технологій виховання дітей в рамках зазначених систем. Зокрема, для розуміння можливостей організації дошкільних закладів на засадах педагогіки М. Монтесорі, Вальдорфської педагогіки необхідно проаналізувати та узагальнити досвід функціонування таких закладів в Україні.

З поширенням закладів М. Монтесорі в Україні, вони отримували різні педагогічні оцінки. Свого часу С. Русова, яку справедливо вважають засновницею колективного дошкільного виховання в Україні, поряд з загальною високою оцінкою роботи закладу за системою М. Монтесорі, висловлювала критичні міркування щодо можливостей перенесення змісту роботи за вказаною системою у вітчизняні умови. Це, зокрема, стосується дитячої самостійності, використання матеріалів, які спонукають дітей до механічної, непродуктивної, гальмуючої творчої сили, діяльності.

Разом тим, як підкреслюють дослідники (С. Русова, А. Ільченко та інші) у роботі закладу за системою М. Монтесорі захоплює уважне ставлення до дитячої душі, яке полягає у повазі до певної самостійності дитини та дозованості допомоги вихователя. Простота застосування методу дозволяє організовувати роботу дошкільних закладів, ґрунтуючись на цій гуманістичній технології.

Досвід організації дошкільних закладів М. Монтесорі передбачає роботу в різновікових групах. Такі групи сприяють розвитку у дітей природної системи взаємодопомоги – молодші наслідують діяльність

старших та переймають у них досвід поведінки. Старші ж діти, показуючи роботу з матеріалом молодшим та відповідаючи на їх запитання, самі краще засвоюють суть справи, привчаються здійснювати допомогу, піклуватися про інших. У подібних групах формуються та розвиваються соціальні навички: виробі старших дітей стимулюють інтерес та мотивацію молодших дітей [1].

Вихователь в такій групі не має підстав для порівнювання дітей один з одним, тому відсутній привід для формування та розвитку комплексу неповноцінності («у мене не виходить, тому що я маленький, виросту – навчусь»). Оцінювання дитини здійснюється в особистісному плані – у порівнянні з попередніми досягненнями дитини, що узгоджується з принципами гуманної педагогіки.

Нами проведений аналіз організації вітчизняних закладів дошкільної освіти на засадах педагогіки М. Монтесорі, зокрема, досліджений розподіл за регіонами дитячих закладів (груп) освіти, які працюють за цією методикою (рис. 1).

В українському досвіді організації дошкільної освіти також втілені ідеї Вальдорфської педагогіки (Антропософської лікувальної педагогіки Р. Штайнера).

Вальдорфська педагогіка – одна з небагатьох, які довели життєвість і конструктивність своїх принципових положень на досвіді. Це цілісна освітня система, досконало опрацьована сьогодні на всіх рівнях, від методики до практики, яка несе в собі теоретичні концепції та перевірені багатолітнім досвідом педагогічні технології. Вальдорфські освітні заклади з 1919 року розповсюджені у цілому світі (Європі, Америці, Африці, Австралії, Азії, пострадянських країнах), а з 1990 року – в Україні, де проведено експеримент «Розвиток Вальдорфської педагогіки в Україні».

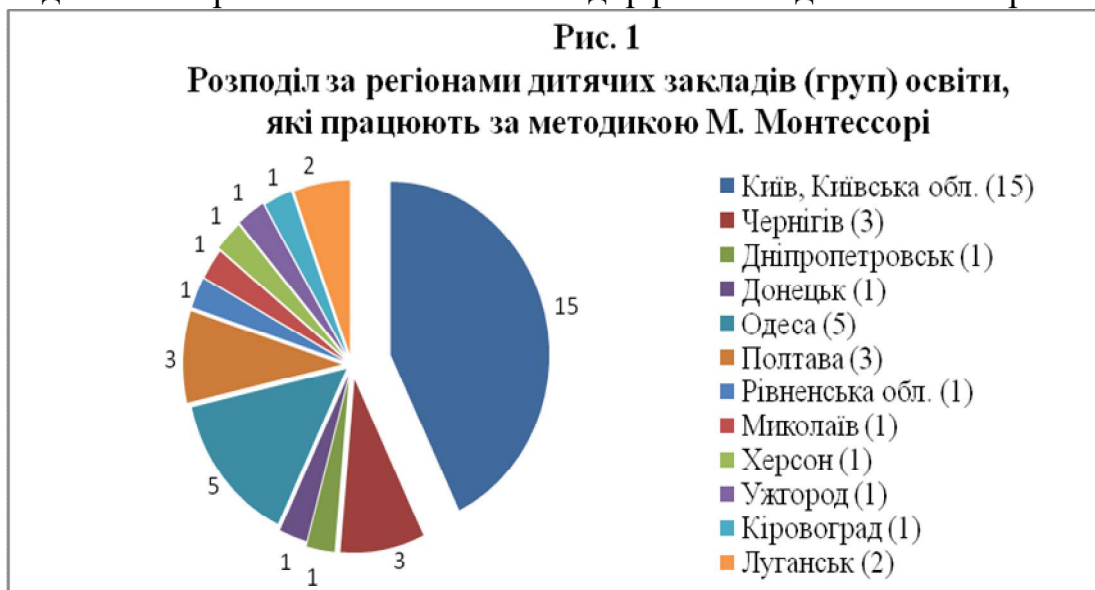

Рис. 1. Розподіл за регіонами дитячих закладів (груп) освіти, які працюють за методикою М. Монтесорі

Значний за часом досвід існування цих закладів у багатьох країнах світу довів можливість їх конструктивного функціонування в різних соціально-культурних умовах. При цьому доведена можливість використання кращих традицій національного виховання дитини.

Виховання у Вальдорфських дошкільних закладах базується на високодуховних традиціях християнської культури. Разом з тим важливим є те, що ці заклади не ставлять за мету впливати на світогляд дитини та її сім'ї, не торкаються питань ідеологічного характеру, не належать до будь-яких партійних чи релігійних організацій. Тут панує атмосфера духовної свободи, виховуються і навчаються діти різних національностей та віросповідань.

Ключем до розуміння специфіки Вальдорфського шляху виховання є знання природних закономірностей розвитку людини, на них базуються всі характерні особливості змісту, методів, організаційних форм педагогічного процесу у Вальдорфському дошкільному закладі.

Визначальним в організації виховного процесу є знання про приклад та наслідування як основний шлях розвитку, виховання та навчання дитини в перші 7 років життя. Через наслідування дитина вчиться ходити, говорити, мислити, оволодівати знаннями згідно свого віку та можливостей. Прикладом для них є діяльність вихователя [6].

На відміну від традиційних дошкільних закладів, Вальдорфські надають великої уваги вольовому розвитку особистості. Вихователь так організовує дитяче життя в групі, щоб дитина мала можливість діяти, виходячи з власних бажань і спостерігаючи за діями дорослих.

Важливою особливістю Вальдорфської групи є її різновіковий склад. Групу можуть відвідувати діти віком від 3 до 6,5 років. Великий досвід різновікових груп доводить життєвість та цінність даного підходу. Різновікова група за своїм впливом на розвиток і виховання дитини нагадує багатодітну сім'ю. Як і в звичайній сім'ї, де багато дітей, молодші вчаться у старших, а старші поважають молодших і допомагають їм [2; 4]. Нами проведений аналіз організації вітчизняних закладів дошкільної освіти на засадах Вальдорфської педагогіки, зокрема, досліджений розподіл за регіонами дитячих закладів (груп) освіти, які працюють за цією методикою (рис. 2).

Таким чином, розвиток вітчизняної системи дошкільного виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку, зміна змісту освіти, зміна підходів до корекційно-педагогічного процесу ведуть за собою зміни педагогічних технологій. Ознакою часу є те, що разом з традиційними технологіями організації корекційно-виховного процесу виникає необхідність запровадження особистісно-орієнтованих технологій, які передбачають індивідуальний підхід до кожної дитини, демократичний стиль управління, гуманістичну спрямованість виховання, педагогічне

співробітництво. Зокрема, це стосується розглянутих у дослідженні моделей: методик Марії Монтесорі та Рудольфа Штайнера.

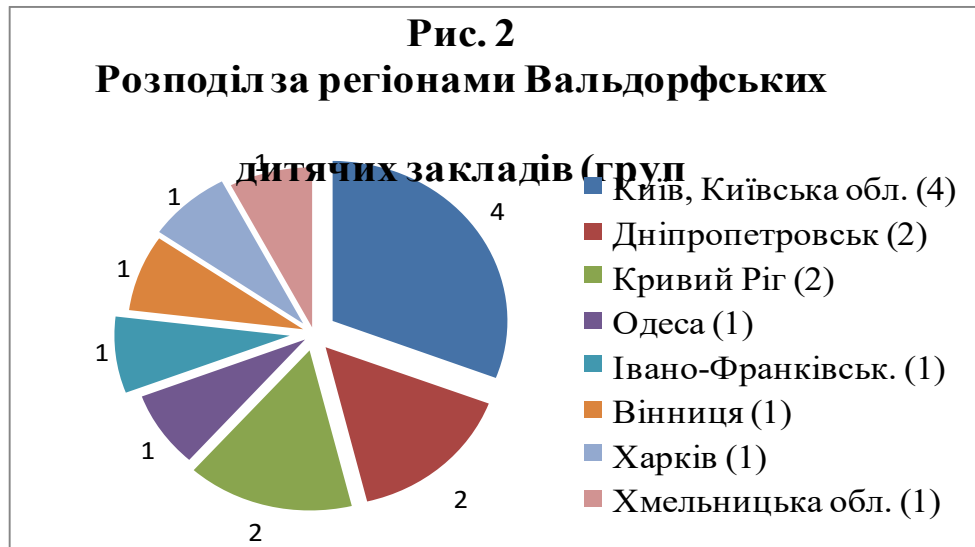

Рис. 2. Розподіл за регіонами Вальдорфських дитячих закладів (груп)

Детальний аналіз та узагальнення теоретичних та емпіричних матеріалів дозволив нам визначити відмінності організаційно-методичної роботи дошкільних закладів різних типів для дітей з особливостями психофізичного розвитку (заклад компенсуючого типу, дошкільний заклад М. Монтесорі, Вальдорфський дошкільний заклад, інклюзивний дошкільний заклад (група)) і представити їх у таблиці (Див. табл. 1).

Спеціальний дошкільний заклад

- акцент на соціалізацію, корекцію
- корекційний педагог відіграє головну роль та виступає як контролер
- за дисципліною стежить корекційний педагог
- групове та індивідуальне навчання
- вікові групи
- діти беруть участь у діяльності,
- запропонованій корекційним педагогом
- нові поняття формує корекційний педагог
- суворо визначений час для того чи іншого виду діяльності
- на помилки дитини вказує корекційний педагог
- обмежена кількість дидактичного матеріалу для сенсорного розвитку
- менше часу на вироблення у дітей самообслуговування
- участь батьків у роботі дошкільного закладу епізодична

Дитячий садок М. Монтессорі

- акцент на когнітивний розвиток та соціалізацію
- вихователь виступає у ролі консультанта, опосередковано впливає на дитину
- акцент на виховний вплив, оточення та самодисципліну
- індивідуальне навчання
- різновікові групи
- дитина сама обирає вид діяльності
- у дитини формуються нові поняття у процесі самостійної роботи з дидактичним матеріалом
- час роботи з дидактичним матеріалом необмежений
- дитина знаходить та виправляє свої помилки за допомогою самоперевірного матеріалу
- використання багатого сенсорного матеріалу для роботи руками
- багато часу відводиться засвоєнню дітьми навичок самообслуговування
- розроблена спеціальна програма співробітництва з батьками з метою проагадди теорії М. Монтессорі та залучення їх до участі у навчально-виховному процесі

Вальдорфський дитячий садок

- акцент на здоровий тілесний та духовний розвиток
- працює два вихователя, діяльність яких приклад для дітей, зразок для наслідування
- акцент на створення простору дитячої свободи, який реалізується через організацію дитини
- індивідуальне навчання
- різновікові групи
- задоволення потреби у природньому русі
- інтелект природно розвивається у різноманітних видах діяльності дитини
- ритмічність побудови виховного процесу: чітке, збалансоване чергування між динамічним навантаженням та спокоєм, між концентрацією уваги дітей в організованій вихователем праці і вільній творчості
- у дитини формується відчуття дощільності людської діяльності
- полісенсорне виховання
- перевага ігор з простими іграшками, виготовленими з натуральних матеріалів
- домашня, глибоко родинна атмосфера поза власним домом

Інклюзивний дошкільний заклад

- забезпечення різнобічного розвитку відповідно до запитів, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних та фізичних особливостей, культурних потреб дитини
- окрім традиційних учасників, вихованням дітей опікуються методист і фахівець зі спеціальної освіти та асистент вчителя
- виконання вимог БКДО забезпечується урахуванням їх запитів, нахилів, здібностей, можливостей у тій формі, яка для кожної дитини є адекватною та оптимальною
- встановлюється гнучкий режим роботи, який передбачає організацію ринотривалого перебування
- індивідуально-освітня програма, про виконання якої звітує педагогічний працівник
- використовується державне програмно-методичне забезпечення, посібники та дитяча література, засоби навчально-розвивальної та корекційно-реабілітаційної роботи
- забезпечення доступу до навчально-виховного процесу помічника дитини з особливими освітніми потребами з урахуванням виконання вимог санітарного законодавства

Порівняльний аналіз організаційно-методичної роботи дошкільних закладів різних типів для дітей з особливостями психофізичного розвитку показує суттєві переваги інноваційної моделі над традиційною навчально-дисциплінарною моделлю освіти. Використання підходів, прийнятих у гуманістичних педагогічних системах (М. Монтесорі, Р. Штайнера) на сучасному етапі забезпечення варіативності освіти може сприяти створенню максимально сприятливих умов для корекції та розвитку дошкільників з інтелектуальною недостатністю, покращуватиме виявлення та активне використання індивідуальних особливостей таких дітей.

Список використаних джерел:

1. Виховання почуттів у дітей за методом Марії Монтесорі. Дидакт. матеріал / Укл. і ред. З. Н. Борисова, Р. А. Семернікова. – К., 1995. – 132 с.
2. Воспитание к свободе. Педагогика Р. Штайнера / Московський центр вальдорфської педагогіки. М., 1993. – 53 с.
3. Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня / Под общ. ред. Н. Л. Селивановой. – М., 1998. – 105 с.
4. Загвоздкин В. Вальдорфский детский сад. В созвучии с природой ребёнка. – СПб. – Москва. – 2005. – 160 с.
5. Катаева А. А., Стребелева Е. А. Дошкольная олигофренопедагогика: М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
6. Речицкая Е. Т. Гуманистическая направленность Штайнеровской педагогики. Для преподавателей, студентов высш. учебн. зав. / 1999 – 176 с.